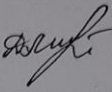

Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет
Кафедра екології, географії та туризму

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри

_____ Д.В. Лико _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

“ _____ ” червня 2023 року

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи бакалавра

зі спеціальності _____ 014.07 «Середня освіта Географія» _____
(код і назва)

на тему: «Формування інтересу учнів до вивчення географії в процесі самостійної роботи»

Виконала: студентка IV курсу, групи Г-41 _____
(шифр групи)

_____ Прощькова Ірина Вікторівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Керівник доктор педагогічних наук, професор кафедри екології, географії та туризму РДГУ Войтович О.П. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Рецензент кандидат педагогічних наук, доцент кафедри екології, географії та туризму РДГУ Костолович Марія Ігорівна _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Студент _____
(підпис)

Оцінка за результатами захисту:

Національна шкала Україна

Кількість балів: 54

Оцінка: ЄКТС A

Рівне – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Проблема формування інтересу учнів на уроках географії.....	6
1.2. Сутність аспект поняття «самостійна робота».....	8
1.3. Роль та місце самостійної роботи у формуванні інтересу учнів до навчання географії	10
1.4. Види самостійної роботи на уроках географії	14
Висновки до першого розділу	20
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ	21
2.1. Вимоги до організації самостійної роботи на уроках географії в основній школі	21
2.2. Методи та етапи реалізації самостійної роботи учнів в процесі вивчення географії	27
Висновки до другого розділу	31
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ..	32
3.1. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 6 класу.....	32
3.2. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 7 класу.....	40
3.3. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 8 класу.....	42
3.4. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 9 класу.....	46
3.5. Організація та етапи проведення дослідження.....	49
Висновки до третього розділу.....	53
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наразі виникає потреба у активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці з метою підвищення їхнього інтересу до вивчення навчального предмету, розвитку творчих здібностей учнів та формування ключових та предметних компетентностей. Оскільки суспільство потребує особистостей, які не лише володіють системою предметних знань, а й здатні самостійно здобувати знання, використовувати отримані знання в практичній діяльності, знаходити способи вирішення нестандартних завдань. В даному контексті актуальності набуває впровадження самостійної навчально-пізнавальної роботи в освітній процес закладів загальної середньої освіти, оскільки такий вид роботи зацікавлює учнів навчальним матеріалом, спонукає їх до самостійного здобуття нових знань, формування предметних вмінь та розвитку особистісних якостей.

Педагоги звертають значну увагу на самостійну роботу учнів в процесі вивчення різних навчальних предметів, проте, на нашу думку, недостатньо дослідженим є питання формування інтересу учнів до вивчення географії в процесі самостійної роботи, що зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Формування інтересу учнів до вивчення географії в процесі самостійної роботи».

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні особливостей впровадження самостійної роботи в шкільний курс географії для формування інтересу учнів до навчання.

Відповідно до мети дослідження сформульовано **завдання:**

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури щодо формування інтересу учнів до навчання.
2. Розкрити сутнісний аспект поняття «самостійна робота».
3. Визначити роль та місце самостійної роботи в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти у формуванні інтересу учнів до навчання географії.

4. Вивчити види самостійної роботи на уроках географії.
5. Розкрити вимоги до організації самостійної роботи на уроках географії в основній школі.
6. Проаналізувати методи та етапи реалізації самостійної роботи в освітньому процесі як складової формування інтересу учнів до навчання.
7. Розробити приклади завдань для самостійної роботи учнів з географії як засобу формування інтересу учнів до навчання.
8. Розкрити етапи організації проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження – процес навчання географії учнів 6-9 класів в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – формування інтересу учнів до навчання географії шляхом впровадження самостійної роботи в освітній процес.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань дослідження нами було використано такі методи:

- *теоретичні методи:* вивчення психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; аналіз теоретичних основ впровадження самостійної роботи в освітній процес закладів загальної середньої освіти як складової формування інтересу учнів до навчання географії; узагальнення інформації щодо особливостей впровадження самостійної роботи в освітній процес навчання географії в 6-9 класах; дослідження видів самостійної роботи учнів та вимог до організації самостійної роботи на уроці для формування інтересу учнів до навчання.

- *емпіричні методи:* спостереження, опитування, анкетування.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше:

- удосконалено структуру самостійної роботи на уроці географії;
- розроблено приклади завдань для реалізації самостійної роботи на уроках географії в основній школі з метою формування інтересу учнів до навчання.

Перспектива подальшого розвитку питання дослідження полягає в дослідженні можливостей впровадження самостійної роботи в освітній процес старшої школи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в: розроблені приклади самостійних завдань з географії можуть бути використані майбутніми вчителями географії в процесі проходження педагогічної практики та практикуючими вчителями географії.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів та висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 58 сторінок.

Результати дослідження апробовано на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Підготовка педагогів до професійної діяльності в умовах змішаного навчання» (м. Рівне, 30-31 травня 2023 р.).

Процькова І.В., Голотюк К.І., Войтович О.П. Організація позакласної самостійної роботи учнів з географії в умовах змішаного навчання. *Підготовка педагогів до професійної діяльності в умовах змішаного навчання: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. 30-31 травня 2023 р., м. Рівне.*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Проблема формування інтересу учнів на уроках географії

Основним мотивом особистості до навчально-пізнавальної діяльності є інтерес учня до навчального предмету.

В педагогічних дослідженнях виділяють такі етапи розвитку інтересу учнів до навчання [15]:

- зацікавленість, що передбачає короткотривалий інтерес учнів в процесі вивчення нового;
- допитливість, що характеризується бажанням розширити свої знання з різних навчальних предметів, отримати необхідні відповіді;
- пізнавальний інтерес, який ґрунтується на особистісній пізнавальній потребі по відношенню до одного навчального предмета.

Саме, пізнавальний інтерес характеризує розвиток особистості учня в процесі навчання.

На думку Н. Постернак, пізнавальний інтерес варто розглядати, як внутрішній мотив особистості до задоволення власних пізнавальних потреб [27].

Тобто, пізнавальний інтерес спрямований на оволодіння предметними знаннями. Крім того, він передбачає не лише отримання знань, відповідно до змісту навчального предмету, а й враховує процес засвоєння цих знань [14].

Фахівці зазначають [33], що саме вчитель має створити на уроці такі умови, які б підштовхували учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності та формували б у них інтерес до вивчення навчального предмета.

Л. Вишневська виокремлює умови, що сприяють формуванню інтересу учнів до навчання:

1. Розуміння учнями змісту навчального матеріалу, що передбачає послідовність та логічність представлення матеріалу.

2. Активізація розумової діяльності учнів, що ґрунтується на заохоченні особистості до самостійного пошуку щодо отримання предметних знань шляхом вирішення різноманітних завдань.

3. Залучення учнів до роботи з різноманітною навчальною інформацією, тобто її аналіз, систематизація, узагальнення, що забезпечує формування вміння виділяти головне, критично осмислювати наявну інформацію, робити власні висновки, аргументувати свої припущення.

4. Створення позитивного навчального середовища, що передбачає забезпечення комунікації між всіма учасниками освітнього процесу, залучення їх до активної самостійної навчальної діяльності.

Наразі основне завдання закладу загальної середньої освіти полягає в розвитку особистості, яка здатна до самонавчання та самовдосконалення. Досягти цього можливо шляхом постійного залучення учнів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності, що реалізуватиметься в різних формах роботи. Саме використання самостійної роботи в урочний та позаурочний час дозволить зробити процес навчання більш цікавим та продуктивним.

Систематичне впровадження самостійної роботи в освітній процес значно підвищить інтерес учнів до навчального предмету, зокрема географії.

Тому ми вважаємо, що на розвиток інтересу учнів до вивчення географії вплине виконання самостійних завдань, в процесі вирішення яких учні не лише здобуватимуть географічні знання, а й формуватимуть географічні вміння. Перевагами використання самостійних завдань на уроці географії є те, що вони формують інтерес до навчального матеріалу, розвивають самостійність та ініціативність, сприяють комунікації між учасниками освітнього процесу, активізують мислення та інше.

1.2. Сутнісний аспект поняття «самостійна робота»

Самостійна робота учнів в закладах загальної середньої освіти відіграє важливу роль в організації освітньому процесі, оскільки сприяє розвитку особистісних здібностей учнів, їхніх інтересів, активізує розумову діяльність та формує їхній характер.

Поняття «самостійна робота» розглядається науковцями в різних аспектах, тому в психолого-педагогічній літературі не має однозначного визначення, проте більшість дослідників вказують на те, що самостійна робота є таким засобом навчання, який відповідає меті уроку та формує необхідний рівень знань, умінь та навичок учнів в процесі самостійної активної навчально-пізнавальної діяльності.

В «Українському педагогічному словнику» поняття «самостійна навчальна робота учнів» розглядається, як урочна та позаурочна індивідуальна чи колективна активна навчально-пізнавальна діяльність учнів [34].

На думку, О. Овчарук самостійна робота є цілеспрямованою вмотивованою діяльністю особистості щодо виконання певних дій для отримання результату [22].

Як бачимо, В.К. Буряк, теж зазначає, що самостійна робота учнів ґрунтується на організації самим учнем своєї навчально-пізнавальної діяльності у зручний для нього час [8].

Проте фахівці відзначають, що самостійна робота учнів організовується вчителем з метою залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності спрямованої на вирішення основних завдань уроку та отриманні учнями предметних знань та формування їхніх умінь [24].

Тобто, самостійна робота учнів є засобом отримання глибоких предметних знань, розвитку їхньої самостійності та активності, формування предметних умінь [35].

Такої ж думки дотримується Шаров С.В., який тлумачить самостійну роботу, як складову освітнього процесу, яка реалізовується під керівництвом вчителя та спрямована на розвиток самостійності, активності і творчих здібностей учнів [36].

Погоджуємося, що самостійну роботу учнів закладів загальної середньої освіти варто розглядати, як сукупність всієї самостійної діяльності учня, що реалізовується на уроці, так і поза ним [31].

Варто зазначити, що активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів не можлива без розвитку їхнього пізнавального інтересу.

Аналізуючи наведенні трактування поняття «самостійна робота» можна виділити такі ознаки цього поняття [29]:

- наявність відведеного урочного чи позаурочного часу для виконання завдань;
- відсутність особистої участі вчителя географії у виконанні самостійних завдань учнями;
- наявність системи завдань для самостійної роботи;
- наявність непрямого управління вчителем географії навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

Отже, самостійна робота учнів це така навчальна діяльність, що спрямована на формування інтересу учнів до навчання, самостійності особистості та засвоєння нею комплексу предметних знань, вмінь, навиків за умови впровадження різних видів самостійної роботи в освітній процес навчання учнів.

1.3. Роль та місце самостійної роботи у формуванні інтересу учнів до навчання географії

Формування інтересу учнів до навчання є досить тривалим процесом, який потребує певних педагогічних умов та залежить від методики навчання предмету і бажання вчителя сприяти формуванню цього інтересу.

Формування пізнавального інтересу учнів до навчання географії потребує:

- розвитку позитивного ставлення учнів до навчального предмету;
- створення умов, які б спонукали в учнів бажання отримувати предметні знання;
- організація навчальної діяльності, яка формує пізнавальний інтерес учнів до навчального предмету.

Серед основних засобів формування пізнавального інтересу учнів в закладах загальної середньої освіти виділяють впровадження самостійної роботи в освітній процес навчання шкільних предметів.

Мета впровадження самостійної роботи у закладах загальної середньої освіти ґрунтується на підготовці випускника з сформованими ключовими і предметними компетенціями, який може самостійно одержувати знання та розвивати свої вміння [31].

Систематично впроваджувана самостійна робота учнів не лише сприяє формуванню вміння самостійно здобувати необхідні предметні знання, а й підвищує інтерес до навчального матеріалу, формує таку рису особистості, як самостійність, що дозволяє особистості здійснювати неперервну освіту впродовж життя.

Різні аспекти реалізації самостійної роботи учнів в закладі загальної середньої освіти на уроках географії з'ясовували: А. Богданова, Л. Вішнікіна, С. Кобернік, Н. Кріт, О. Крилова, Т. Назаренко, Л. Покась, Н. Сльоза, О. Топузов та інші, які вказують на те, що самостійність є важливою складовою навчальної діяльності учня.

Самостійність особистості характеризується такими чинниками: комплексом предметних знань, умінь і навичок, якими володіє особистість та здатністю особистості до прийняття рішень, а також умінням відповідати за свої рішення [37].

Особистість здатна до самостійності може не тільки приймати рішення щодо розв'язання певної проблеми, а також здатна контролювати процес виконання прийнятого рішення, за необхідності, корегувати свою навчальну діяльність, вносити зміни та нести відповідальність за прийняте рішення. Самостійність передбачає наявність власної думки, вміння контролювати свою поведінку та емоції, упевненість в собі, аргументацію своєї позиції, сміливість брати на себе відповідальність за прийняті рішення [37].

Завдання самостійної роботи в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти полягає в [31]:

- підвищенні інтересу учнів до вивчення навчального предмету;
- оволодінні навичками самостійно працювати;
- залученні учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності;
- систематизації та поглибленні отриманих предметних знань;
- закріпленні практичних умінь учнів;
- формуванні умінь працювати з різними джерелами інформації;
- розвитку творчих здібностей учнів;
- розвитку дослідницьких умінь;
- індивідуалізації навчання учнів;
- формуванні бажання до самовдосконалення і самореалізації.

Основними функціями самостійної роботи учнів в процесі вивчення шкільного предмету є [37]:

- навчальна функція, яка ґрунтується на засвоєнні учнями предметних знань, не лише нових знань, а й їх розширення та поглиблення в процесі роботи з різними джерелами інформації;

- виховна функція, що передбачає формування самостійності особистості, розвитку інтересу до географічного матеріалу тощо;

- розвиваюча функція, що ґрунтується на розвитку пізнавальних умінь та навичок учнів;
- самоконтролююча функція, сутність якої зводиться до формування навичок самостійно контролювати свої власні дії і самостійно оцінювати результати виконаної роботи;
- прогностична функція, яка передбачає вміння учня оцінювати можливий результат;
- інтегративна функція, яка ґрунтується на формуванні вміння застосовувати знання з різних навчальних предметів для вирішення практико-орієнтованих завдань;
- коригуюча функція, яка передбачає вміння коригувати свою навчально-пізнавальну діяльність.

Для реалізації самостійної роботи учнів варто охарактеризувати рівні самостійної діяльності учнів:

- репродуктивна діяльність, що ґрунтується на ідентифікації географічних об'єктів, явищ та процесів, порівнюючи їх із зразком; відтворення інформації про властивості географічного об'єкта, опрацювання навчального матеріалу в підручнику; складання плану та конспекту прочитаного. Цей рівень характеризується початковим рівнем залученням учнів до самостійної діяльності, оскільки передбачає перенесення отриманої географічної інформації у вирішення типових завдань за зразком, виробленням умінь порівнювати об'єкти та явища, створенням умов для розвитку внутрішніх мотивів учнів;
- продуктивна діяльність, що ґрунтується на самостійному застосуванні учнями набутих географічних знань для вирішення поставлених завдань. Цей рівень передбачає аналіз та синтез географічної інформації, її узагальнення для вирішення поставленого завдання, самостійний вибір учнем шляху вирішення практичного завдання, пошук додаткової інформації для поглиблення знань з метою вирішення нового завдання;
- творча діяльність, що передбачає застосування отриманих

географічних знань та умінь в нових умовах при вирішенні нестандартних завдань [31].

Самостійна робота учнів є запланованим процесом, і саме вміння вчителя її організувати і контролювати дозволить успішно впроваджувати її в освітній процес в закладах загальної середньої освіти. Тому вчитель повинен постійно вдосконалювати свої педагогічні вміння та вивчати нові технології навчання.

Крім того, вчитель повинен мати певну кількість завдань для самостійної роботи учнів для кожного уроку географії. Ці завдання мають бути різноплановими, наприклад, читання тексту підручника, аналіз географічних карт, написання есе, виконання географічних вправ, робота з додатковою літературою, виконання тестів тощо.

Успіх впровадження самостійної роботи для формування пізнавального інтересу залежить від поєднання різних видів самостійної роботи та контролю за якістю виконання самостійної роботи.

1.4. Види самостійної роботи на уроках географії

Класифікація самостійної роботи на уроці в закладі загальної середньої освіти досить різноманітна та представлена наступними видами:

1. За дидактичною метою уроку:

- навчальна, що ґрунтується на виконанні учнями навчальних завдань для самостійного засвоєння географічного матеріалу;
- підготовча, що передбачає активізацію опорних географічних знань, умінь та навиків, які необхідні для засвоєння нового навчального матеріалу та пропонується у вигляді підготовчих навчальних завдань для самостійного виконання;
- перевірна, що ґрунтується на контролі навчальних досягнень учнів з географії .

2. За формами організації самостійні роботи:

- індивідуальна;
- групова;
- фронтальна.

3. За рівнем самостійної діяльності учнів:

- репродуктивна, що спирається на самостійне виконання учнями завдань за певним відомим алгоритмом;
- продуктивна, що ґрунтується на самостійному виконанні навчальних завдань із застосуванням раніше засвоєних географічних знань;
- творча, як передбачає самостійне виконання учнями завдань, що ґрунтується на застосуванні географічних знань та умінь в нових нестандартних ситуаціях.

4. За джерелами знань:

- робота з картами, що передбачає самостійне застосування географічних знань для формування географічних умінь;
- робота з підручником, що передбачає самостійне оволодіння учнями географічними знаннями в процесі опрацювання навчального матеріалу

поданого в підручнику;

- робота з таблицями та схемами, що передбачає самостійне узагальнення та систематизацію географічних знань ;

- робота з різноманітними джерелами географічної інформації, яка ґрунтується на самостійному отриманні нових географічних знань.

5. За місцем виконання:

- урочні завдання;
- позаурочні завдання.

6. За навчальною метою уроку:

- завдання, спрямовані на усунення прогалин;
- завдання, спрямовані на поглиблення предметних знань.

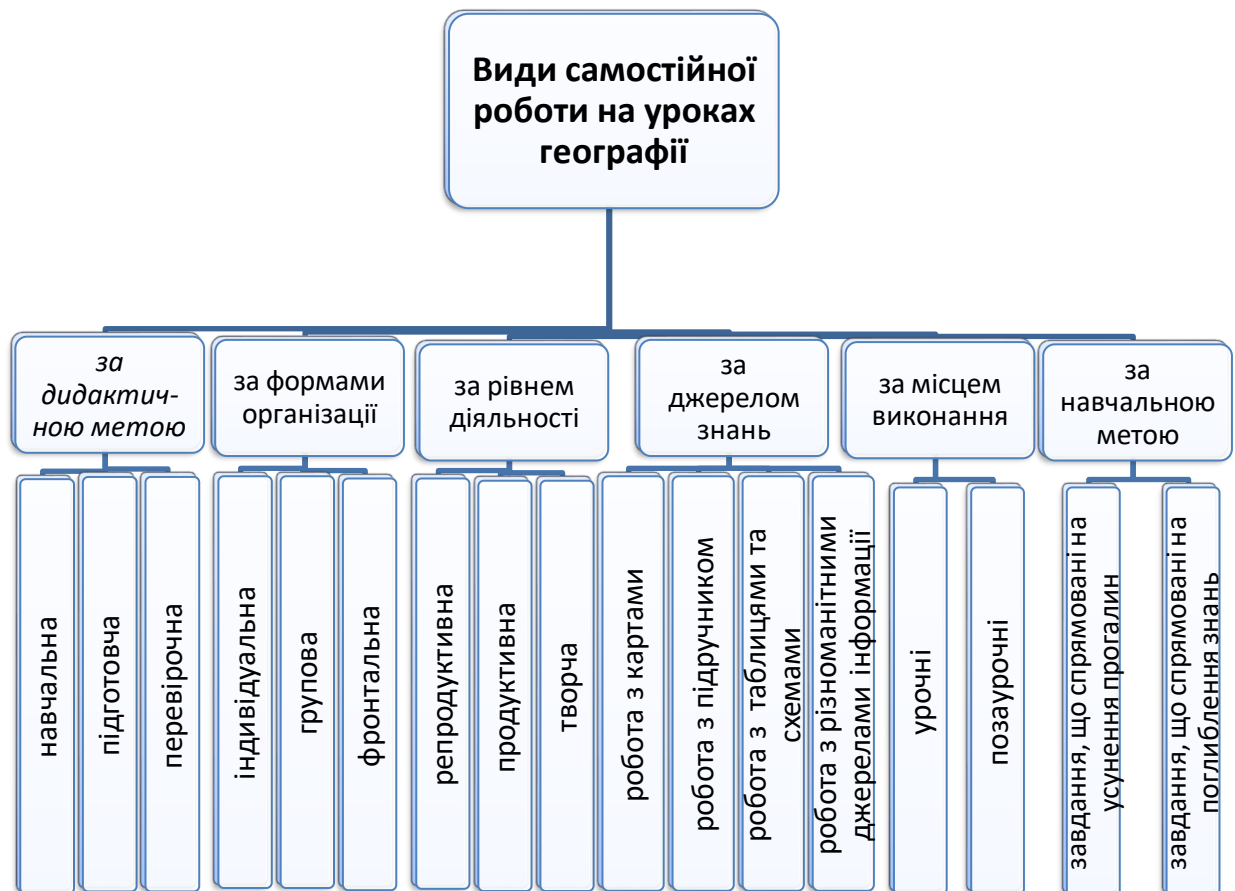

Рис. 1.1. Класифікація самостійної роботи учнів на уроках географії

Розглянемо більш докладніше кожен з видів.

За *дидактичною метою уроку* розрізняють навчальні самостійні роботи, що ґрунтуються на виконанні учнями 6-9 класів закладів загальної середньої освіти самостійних завдань в процесі вивчення нового навчального матеріалу. Мета навчальної самостійної роботи учнів з географії полягає в формуванні інтересу учнів до навчального географічного матеріалу та залученні учнів до активної роботи на уроці. Такий вид роботи є не контролюючим, а навчальним. [11].

Підготовча самостійна робота учнів з географії реалізується в процесі виявлення зв'язку між раніше отриманими географічними знаннями і новим навчальним матеріалом, виконанні тренувальних вправ щодо розпізнавання різних географічних об'єктів.

Перевірочна самостійна робота учнів з географії передбачає самостійне виконання контрольних завдань, які відповідають змісту навчального матеріалу, передбаченого навчальною програмою предмету. Досить ефективними є географічні диктанти та тести, які дозволяють за короткий час перевірити географічні знання учнів.

Розглядаючи *форми організації самостійні роботи* учнів з географії виділяють індивідуальну самостійну роботу, яка передбачає, що кожен учень самостійно розв'язує своє окреме завдання.

Групова самостійна робота учнів з географії ґрунтується на самостійному виконанні завдання певною невеликою групою учнів.

Фронтальна самостійна робота учнів з географії передбачає самостійне виконання одного і того ж завдання всіма учнями класу.

Відповідно, *за рівнем самостійної діяльності учнів* виділяється репродуктивна самостійна робота, що передбачає виконання учнями завдань за певним алгоритмом, тобто відтворення дій за заданим зразком. Деякі фахівці вказують, що такий вид самостійної роботи не є самостійним, але, ми вважаємо, що саме цей вид роботи формує основу подальшої самостійної діяльності учнів.

Продуктивна самостійна робота учнів з географії передбачає формування географічних умінь і навиків в процесі виконання завдань, що не мають певного зразка виконання. Таким чином, учень сам визначає спосіб вирішення завдання з урахуванням раніше отриманих знань. Продуктивна самостійна робота ґрунтується на узагальненні й систематизації отриманих географічних знань та перенесенні їх у нові ситуації щодо пошуку рішень для виконання заданого завдання. До продуктивної самостійної роботи відносять аналіз географічних явищ і процесів, обґрунтування отриманих висновків за допомогою розрахунків [24].

Творчі самостійні роботи з географії ґрунтуються на самостійному отриманні учнями нових географічних знань, формуванні навичок самостійного пошуку географічних знань з різних джерел інформації, формуванні географічних умінь в процесі вирішення практичних завдань, застосуванні міжпредметних знань в процесі виконання практичного завдання. До творчої самостійної роботи відносять виконання практичних робіт, виконання навчальних проектів, написання рефератів, вирішення проблемних завдань [24].

За джерелами знань виділяють роботу з картами, оскільки в навчанні географії карта є ефективним джерелом знань. Уміння самостійної роботи з картою передбачає: розуміння карти, читання карти та знання карти.

С. Кобернік виокремлює такі етапи формування географічних умінь в процесі роботи з картою:

6 клас: навчити учнів розрізняти карти, навчити учнів користуватися легендою, оволодіти знаннями з номенклатури географічних об'єктів;

7–8 класи: навчити учнів класифікувати карти, навчити учнів аналізувати карти, навчити учнів складати описи за географічними картами;

9 клас: поглибити вміння учнів аналізувати карти, навчити складати комплексні характеристики за матеріалами карти [20].

Робота з підручником дозволяє організувати різноманітну самостійну навчально-пізнавальну діяльність учнів.

Підручник в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти виконує певні функції [21]:

- інформаційну, оскільки у підручнику представлено географічну інформацію відповідно до вимог навчальної програми предмету;
- спрямовальну, оскільки містить не лише текстовий матеріал, а й завдання для розвитку особистості учня (тестові завдання, інструкції до практичних робіт тощо);
- розвивальну, адже містить запитання і завдання для формування географічних вмінь, а саме: аналізу та порівняння, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- виховну, що здійснюється за умови гуманізації змісту підручника.

Робота з таблицями та схемами, що передбачає самостійне узагальнення та систематизацію географічних знань із заданої теми;

Робота з різноманітними джерелами географічної інформації, яка ґрунтується на самостійному отриманні учнями нових географічних знань, їх розширенні та узагальненні.

В практиці навчання кожен тип самостійної роботи представлений різноманітністю видів робіт, що використовуються в системі *урочних та позаурочних* занять:

1. Робота з підручником, що ґрунтується на вдумливому опрацюванні текстового та графічного матеріалу підручника. Отже, робота з підручником полягає в читанні тексту параграфа та переказі змісту представленого географічного матеріалу, складанні плану прочитаного тексту параграфа, складанні конспекту прочитаного навчального матеріалу, пошук відповіді на питання, що представлені в кінці параграфа, узагальнення та систематизація навчального матеріалу представленого в підручнику.

2. Вирішення географічних вправ: за заданим зразком, розв'язування завдань без визначеного алгоритму виконання.

3. Виконання практичних робіт та навчальних проектів.

4. Виконання перевірочних самостійних робіт, тематичних контрольних робіт, семестрових контрольних робіт, тестів.
5. Підготовка повідомлень, доповідей та рефератів на задану тему.
6. Виконання індивідуальних та групових самостійних завдань.
7. Домашні спостереження за географічними явищами та процесами.
8. Моделювання географічних явищ та процесів [24].

За навчальною метою уроку виділяють завдання, спрямовані на усунення прогалин. Зазвичай, коли виявлено прогалини учнів в географічному матеріалі, вчитель пропонує індивідуальні самостійні завдання для підвищення рівня знань та вмінь учнів з географії.

Завдання, спрямовані на поглиблення предметних знань. Такі самостійні завдання, зазвичай, мають творчий характер та сприяють формуванню предметних компетентностей учнів. Мета використання такого виду завдань полягає в навчанні учнів застосовувати набуті предметні знання в конкретних навчальних ситуаціях, в розвитку вміння самостійно оцінювати географічні явища та процеси.

Хочемо відмітити, що важливо здійснювати оцінювання самостійної роботи учнів. При оцінюванні виконаних завдань для самостійної роботи, варто враховувати, правильність та логічність представлення виконаного завдання, вміння аналізувати та узагальнювати інформацію для вирішення поставленого завдання, вміння виявити проблему та визначити способи її вирішення, здатність застосувати отримані географічні знання у вирішенні практичних завдань.

Висновки до першого розділу

В процесі вивчення теоретичних основ з проблеми дослідження нами проаналізовано психолого-педагогічну літератури щодо формування інтересу учнів до навчання та відмічено, що пізнавальний інтерес підвищується в процесі самостійного отримання та розширення предметних знань та залучення учнів до активної самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

В контексті дослідження розглянуто різні аспекти трактування поняття «самостійна робота» та встановлено, що фахівці розглядають самостійну роботу учнів, як комплексну характеристику, що поєднує всі види самостійної роботи учнів, як в урочний так і позаурочний час.

Досліджено роль та місце самостійної роботи у формуванні інтересу учнів до навчання та виявлено, що систематичне впровадження самостійної роботи значно підвищує інтерес учнів до навчального матеріалу, оскільки метою самостійної роботи є розвиток компетентної особистості здатної до саморозвитку та самоосвіти.

Опрацювали психолого-педагогічну та навчально-методичну літературу щодо виявлення видів самостійної роботи та сформували їх класифікацію. Відповідно, розрізняють такі види самостійної роботи учнів: за дидактичною метою уроку; за формами організації самостійні роботи; за рівнем самостійної діяльності учнів; за джерелами знань; за місцем виконання; за навчальною метою уроку.

Впровадження самостійної роботи допомагає учням ефективно опановувати зміст навчального матеріалу з предмету, формувати вміння самостійно отримувати знання, розвивати свою самостійність та розширювати світогляд.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Вимоги до організації самостійної роботи на уроках географії в основній школі

Відповідно до навчальної програми [13], оволодіння учнями предметними знаннями та вміннями з географії, формування інтересу до навчання, розвиток творчих здібностей, активізація самостійного навчання є основними завданнями географічної освіти в основній школі.

Зміст програми з географії структуровано за розділами відповідних курсів із зазначенням годин на їх вивчення. На основі навчальної програми вчитель розробляє календарно-тематичне планування вивчення певного курсу. Програма містить перелік очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів за кожною темою, що є основою для визначення мети вивчення теми, розроблення завдань для виконання та планування завдань тематичного контролю.

Пріоритетними у навчанні географії є засвоєння географічних знань, оволодіння вміннями працювати з географічними джерелами інформації, застосування географічних знань для вирішення практичних завдань, формування пізнавального інтересу та творчих здібностей учнів, розвиток вміння самостійно здобувати знання, виховання екологічної культури та поваги до природних цінностей [13].

Суттєве значення у навчання географії відводиться організації самостійної роботи учнів як складової підвищення їхнього інтересу до навчального предмету.

Основним завданням самостійної роботи учнів на уроках географії є формування інтересу учнів до вивчення навчального предмету, поглиблення географічних знань, розвиток творчих здібностей учнів, ініціативності,

відповідальності, організованості.

У педагогічній літературі виокремлюють такі основні вимоги до організації самостійної діяльності учнів на уроках географії [18]:

1. Самостійна робота з географії повинна мати конкретну навчальну мету відповідно до змісту навчального матеріалу.

2. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність учнів з географії повинна відповідати дидактичним принципам навчання, а саме: бути систематичною, поєднувати теорію з практикою, враховувати вікові особливості учнів, сприяти розвитку творчого потенціалу, забезпечувати засвоєння географічних знань та формування умінь на більш високому рівні.

3. Учні повинні знати порядок виконання і способи оцінювання самостійної роботи.

4. Ступінь складності завдань повинен зростати поступово з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та забезпечувати впровадження різних видів самостійної роботи.

5. Завдання для самостійної роботи учнів з географії мають підвищувати інтерес до навчання, сприяти залученню до активної навчальної діяльності.

6. Самостійна робота з географії повинна спрямовуватися на розвиток ініціативності, навчально-пізнавальних здібностей учнів, їхнього творчого потенціалу.

7. Зміст самостійної роботи з географії та види її реалізації мають бути різноманітними та викликати пізнавальний інтерес в учнів до виконання завдань самостійної роботи.

8. Самостійна робота з географії має бути представлена, як навчальне завдання, що передбачає певний спосіб самостійної навчально-пізнавальної діяльності для виконання цього завдання.

9. Систематичне впровадження самостійної роботи на уроках географії сприятиме підвищенню рівня засвоєння географічних знань учнів, формуватиме географічні уміння й навички учнів, забезпечуватиме

розуміння необхідності отримання географічних знань для подальшого життя, розвиватиме логічне та критичне мислення, творчі здібності учнів тощо.

Безперечно, що основною формою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у закладі загальної середньої освіти є урок. Погоджуємося з думкою, наведеною в статті О. Валько та М. Бутової, що основними чинниками, які впливають на засвоєння навчального матеріалу є:

- науковість та доведеність навчального матеріалу, що подається на уроці;
- структурованість та логічність викладу навчального матеріалу;
- доступність викладу навчального матеріалу з врахуванням вікових особливостей учнів;
- аргументованість наявних положень та теорій;
- наявність прикладів, що пояснюють теоретичні положення;
- використання порівняльних таблиць, карт, схем тощо;
- емоційність викладу навчального матеріалу;
- впровадження інтерактивних методів навчання;
- дотримання принципу зв'язку теорії і практики;
- залучення учнів до активної самостійної діяльності [10].

Самостійну роботу для формування інтересу учнів до вивчення географії доцільно впроваджувати на різних етапах проведення уроку:

- в процесі перевірки домашнього завдання;
- в процесі актуалізації опорних знань;
- в процесі вивчення нового матеріалу;
- в процесі закріплення і поглиблення вивченого матеріалу.

В процесі перевірки домашнього завдання доречно впроваджувати наступні форми самостійної роботи учнів[28]:

- самоконтроль правильності виконання домашнього завдання в процесі усного представлення відповіді одним з учнів;
- самоконтроль правильності виконання домашнього завдання в

процесі запису відповіді на дошці;

- коротка письмова самостійна робота, що містить аналогічні домашнім завданням.

Перевірка домашнього завдання є важливим елементом, оскільки дає можливість учням виявити свої помилки.

В процесі актуалізації опорних знань доречно застосовувати такі форми самостійної роботи учнів:

- розгадати кросворд;
- провести географічний диктант;
- побудова асоціативного куща.

В процесі вивчення нового матеріалу можна впроваджувати наступні форми самостійної роботи учнів:

- прочитати текст параграфа та виділити головне;
- скласти планом прочитаного;
- дати відповідь на запитання представлені в кінці параграфа або підготувати питання, відповіді на які безпосередньо не представлені в підручнику.

В процесі закріплення і поглиблення вивченого матеріалу доречно застосовувати такі форми самостійної роботи:

- виконати завдання за заданим алгоритмом;
- виконати вправу за інструкцією;
- нанести на контурну карту географічні об'єкти;
- заповнити порівняльну таблицю;
- скласти схему тощо.

Вважаємо, що на формування інтересу учнів до вивчення географії успішно вплинуть такі форми самостійної роботи, як підготовка повідомлення, написання есе та реферату. Реалізуючи їх, ми попередньо ознайомили учнів із основними вимогами до виконання такого виду робіт.

Вимоги до написання повідомленням [25]:

1. Прочитати параграф в підручнику географії, до якого ви складатимете повідомлення.
2. Скласти орієнтовний план повідомлення.
3. Опрацювати додаткову літературу з теми прочитаного та, за необхідності, удосконалити план.
5. Відповідно до складеного плану записати зміст повідомлення.
6. Продумати, який ілюстративний матеріал доречно використати для представлення повідомлення.
7. Представляйте результати своєї роботи чітко та виразно.

З метою розвитку самостійного творчого мислення учнів нами також впроваджувалася така форма роботи, як есе. Оскільки написання есе сприяє розвитку вміння формулювати свої думки, узагальнювати наявну різноманітну інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між географічними об'єктами, явищами і процесами, доводити свої висновки [26].

Вимоги до написання есе [25]:

1. Проаналізувати відповідний теоретичний матеріал з обраної теми.
2. Визначити актуальність теми есе.
3. Скласти план есе, дотримуючись правил, що есе обов'язково містить вступ, основну частину та висновки.
4. Написати есе в чорновому варіанті, дотримуючись складеного плану, враховуючи, що есе має сприйматися як цілісний твір, що чітко розкриває ідею есе та аргументує думку автора.

5. Проаналізувати логічність та послідовність змісту написаного, за необхідності, внести корективи.

6. Оформити остаточний варіант есе.

Вимоги до написання реферату [25]:

1. Проаналізувати тему реферату та визначити мету.
2. Скласти план написання реферату.
3. Опрацювати літературу за темою реферату.

4. Написати реферат, вказати у вступі актуальність теми дослідження, в основній частині розкрити зміст теми дослідження, сформулювати висновки, подати список використаних джерел.

Правильно організована самостійна робота учнів сприяє підвищенню інтересу до вивчення географії, активізує їхню навчально-пізнавальну діяльність, спонукає до самостійного опрацювання різноманітної географічної інформації, забезпечує здобуття та розширення географічних знань, формує практичні вміння й навички учнів.

Тому діяльність вчителя в організації самостійної роботи учнів з географії в закладах загальної середньої освіти повинна бути спрямована на:

- постійне вдосконалення та розроблення завдань для самостійної роботи учнів;
- створення позитивного психоемоційного освітнього середовища для розвитку самостійності учнів;
- співвідношення в поєднанні різних видів самостійної роботи на уроках географії;
- врахування індивідуального підходу в процесі розроблення навчальних завдань для самостійної роботи учнів;
- дотримання контролю за самостійною навчальною діяльністю учнів.

2.2. Методи та етапи реалізації самостійної роботи учнів в процесі вивчення географії

В психолого-педагогічній літературі зазначено, що вибір методу реалізації самостійної навчальної роботи на уроках географії для формування інтересу учнів до навчання залежить від декількох чинників:

- Дидактичної мети конкретного уроку. Наприклад, якщо дидактична мета уроку полягає в перевірці та оцінюванні знань, умінь і навиків учнів, то доречно реалізовувати самостійну роботу у вигляді географічного диктанту, виконанні тестових завдань, географічних задач тощо.

- Змісту навчального матеріалу. Наприклад, якщо на уроці учні вивчають новий матеріал, з яким раніше не стикалися, то доречно реалізовувати самостійну роботу в вигляді роботи з підручником та аналізі ілюстрації, що представлені в підручнику.

- Вікових особливостей учнів. Наприклад, в 6 класі більш доречно впроваджувати такі види самостійної роботи, як робота з підручником, робота з картами, робота за зразком, тощо, тоді як в 8 чи 9 класі доречно застосовувати для самостійної активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів творчі завдання, роботу з різноманітними джерелами інформації для самостійного отримання знань тощо.

- Професійної майстерності вчителя. Тобто, важливе значення має емоційне викладання навчального матеріалу, ораторські здібності вчителя, здатність створювати комфортне психоемоційне середовище, вміння реалізовувати особистісно-орієнтоване навчання, здатність впроваджувати різні методи та прийоми навчання.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми встановили, що можна виділити чотири основні методи реалізації самостійної роботи для формування інтересу учнів до навчання [17].

Таблиця 2.1

**Методи реалізації самостійної роботи для формування інтересу
учнів до навчання географії**

<i>№ з/п</i>	<i>Метод</i>	<i>Спосіб реалізації</i>
1	Метод емоційного стимулювання особистості	Опрацювання географічної літератури з метою виявлення сучасних географічних досліджень; пошук цікавих географічних прикладів та фактів; аналіз художньої літератури щодо опису географічних об'єктів, процесів чи явищ; перегляд кінофільмів про географічні аномалії тощо
2	Метод стимулювання пізнавальних запитань учнів	Виконання незакінчених завдань; читання текстів, що містять частковий навчальний географічний матеріал; виконання завдань, що потребують додаткової географічної інформації тощо
3	Метод стимулювання ініціативи	Пошук шляхів розв'язування географічного завдання; пошук народних прикмет щодо прогнозу погоди; складання творчих завдання для однокласників тощо
4	Проблемно-пошуковий метод	Створення проблемних ситуацій; виконання навчальних проєктів; виявлення протиріч між фактами та теоріями тощо

Вивчаючи досвід вчителів географії ми зробили висновок проте, що ними широко впроваджуються в освітній процес навчання географії такі різновиди самостійної роботи учнів:

- робота з підручником;
- робота з картами;
- складання порівняльних характеристик географічних об'єктів;
- розв'язування географічних задач;
- опрацювання електронних джерел географічної інформації;
- виконання домашнього завдання з географії;
- проведення спостереження за географічними об'єктами;
- підготовка до практичних занять;
- підготовка до контрольної роботи;
- написання доповідей та реферату;
- виконання навчальних проектів.

Ефективність впровадження самостійної роботи залежить також від застосування різних видів самостійної роботи, їх поєднанні та взаємозв'язку.

Вчителі значну увагу приділяють самостійній домашній роботі, оскільки вона є важливою складовою освітнього процесу навчання географії.

Мета домашньої самостійної роботи учнів полягає в зацікавленні особистості навчальним матеріалом, закріпленні вивченого матеріалу, застосуванні отриманих знань в практичній діяльності, узагальненні і систематизації знань, набутті предметних умінь і навичок в процесі роботи з текстом підручника, географічними картами, таблицями [2].

Впроваджуються різні види домашньої самостійної роботи учнів, зокрема: робота з текстом підручника (читання, складання плану, виписування географічних понять, тощо); виконання письмових завдань (тезисне нотування відповідей на запитання, заповнення контурних карт, складання порівняльних таблиць, тощо); самостійна практична робота (спостереження за погодою, вивчення рельєфу місцевості, водойм, тощо); розв'язування географічних задач; виготовлення моделей тощо [16].

Ми вважаємо, що робота з підручником є важливою складовою самостійної домашньої роботи учнів, тому на уроці варто навчити учнів працювати з текстом підручника, складати план та тези прочитаного, тобто виробити звичку використовувати підручник як засіб навчання.

Враховуючи вище сказане, самостійну навчально-пізнавальну діяльність учнів на уроках географії в основній школі варто організовувати в кілька етапів [31]:

I. Мотиваційний етап.

Даний етап характеризується формуванням в учнів мотивації до навчальної діяльності, інтересу до географічного матеріалу, стимулюванням їхнього бажання покращити свій рівень. Тому на даному етапі варто подавати завдання для самостійної роботи учнів у незвичній та цікавій формі.

II. Навчально-пізнавальний етап.

Даний етап ґрунтується на використанні інноваційних методів і засобів навчання географії, які сприятимуть розвитку самостійності учнів. Варто враховувати індивідуальні особливості учнів та їхні інтереси.

III. Діагностичний етап.

Даний етап ґрунтується на виявленні прогалин у засвоєнні навчального матеріалу та виокремленні труднощів, що виникають в учнів під час навчання, а також дозволяє скорегувати навчальну діяльність.

VI. Оцінювальний етап.

Цей етап дозволяє виявити рівень предметних знань та сформованість умінь учнів з конкретної теми і оцінити їх. Варто звернути увагу на формування навичок самоконтролю в учнів.

Систематичне впровадження самостійної роботи створить сприятливі умови для формування пізнавального інтересу учнів, адже: активізує навчальну діяльність учнів з географії, розкриває індивідуальні можливості учня, дисциплінує особистість, спонукає до аналізу та оцінювання отриманої інформації.

Висновки до другого розділу

Нами проаналізовано вимоги до організації самостійної роботи на уроках географії в основній школі та встановлено, що ефективність впровадження самостійної роботи учнів залежить від визначення її навчальної мети, врахування дидактичних принципів навчання, розуміння учнями запропонованих завдань, поступового ускладнення завдань, впровадження різних видів самостійної роботи, встановлення зв'язку між урочною і позаурочною самостійною роботою

Як зазначають фахівці, самостійну роботу доречно застосовувати на різних етапах проведення уроку, тобто, і перевіряючи виконання домашнього завдання, і на етапі актуалізації опорних знань, і вивчаючи новий географічний матеріал, і, звичайно, закріплюючи вивчений навчальний матеріал.

Проаналізовано методи реалізації самостійної роботи на уроках географії, що дозволило визначити основні чинники їх вибору, а саме: врахування мети конкретного уроку, змісту навчального матеріалу, вікових особливостей учнів та професійної майстерності вчителя.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ САМОТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ

3.1. Приклади завдань для самотійної роботи з географії для учнів 6 класу

Вважаємо, для того, щоб підвищити інтерес учнів до змісту географії, доречно, організувати роботу учнів з підручником. Цей вид самотійної роботи краще почати впроваджувати з перших уроків вивчення предмету, тобто з 6 класу.

Значна увага фахівців спрямована на вивчення особливостей організації самотійної роботи учнів з підручником [9], що передбачає:

- складання плану прочитаного навчального матеріалу;
- конспектування прочитаного навчального матеріалу;
- порівняння та узагальнення навчального матеріалу, що представлений в кількох параграфах підручника;
- формулювання висновків з опрацьованого географічного матеріалу;
- виокремлення основних структурних елементів географічних знань поданих в параграфі;
- систематизація представлених у підручнику географічних поняття та встановлення зв'язку між ними;
- самостійне опрацювання невеликих частин тексту;
- опрацювання інформації, яка представлена на малюнках, в таблицях, на графіках;
- виконання спостережень за географічними об'єктами, відповідно, до опису представленого в підручнику.

Як зазначають фахівці, для ефективного використання підручника на уроках учителіві потрібно заздалегідь опрацювати зміст навчального підручника, проаналізувати його методичний апарат та обміркувати способи використання підручника в процесі проведення уроку [7].

Як зазначає М.В. Каленик, робота з підручником має певний план діяльності [19]:

1. Планування діяльності учнів в процесі роботи з текстом підручника:
  - визначити перелік запитань на які потрібно отримати відповідь в процесі роботи з текстом підручника;
  - пояснити форму представлення результатів роботи з текстом;
  - роз'яснити, який текст підручника потрібно опрацювати, щоб отримати необхідні відповіді на поставлені запитання.
2. Виконання плану діяльності з текстом підручника:
  - опрацювати текст підручника, проаналізувати наявні карти, діаграми, графіки, таблиці;
  - виділити основне в прочитаному тексті;
  - узагальнити та систематизувати основні положення прочитаного тексту;
  - скласти звіт виконаної роботи у визначеній формі.

Розглянемо приклади самостійного формування географічних умінь учнів в процесі *роботи з підручником* на уроках географії.

Починаючи вивчати новий навчальний предмет «Географія» в 6 класі, доречно, на першому уроці ознайомити учнів із змістом та структурою підручника, звернути увагу на розділи і параграфи підручника, проглянути інформацію до подана до параграфів, тощо.

Уміння, що формуються в процесі самостійної роботи з підручником є досить важливими. Наприклад, складання плану прочитаного навчального матеріалу в підручнику дозволяє розвивати вміння аналізувати, виділяти головне, узагальнювати прочитане. Ми пропонуємо, спочатку скласти разом з вчителем план прочитаного навчального матеріалу, а тоді давати учням самостійно виконати таке завдання.

Отже, вивчаючи з географії 6 класу матеріал на тему «Способи орієнтування на місцевості», пропонували учням відкрити підручник на сторінці 39 [5] та прочитати вголос (читав один з учнів класу) матеріал

параграфу, а інші учні стежили за поданим матеріалом в підручнику. Прочитавши текст, аналізували його, тобто учні називали, які головні положення представлені в параграфі:

- сторони горизонту;
- способи орієнтування на місцевості
- будова компасу.

А тоді колективно обговорювали, як можна озаглавити певну частину прочитаного. В результаті опрацювання всього параграфу створено колективний план прочитаного навчального матеріалу.

На наступний урок давали учням домашнє завдання:

Завдання 1. Прочитати в підручнику з географії параграф «Поняття про азимут» сторінки 42-44 та скласти план прочитаного.

На уроці в процесі усного опитування учні, пропонували учням згідно складеного плану, розповісти про азимут.

Прочитавши даний параграф, учні склали такий план:

1. Поняття про азимут.
2. Порядок дій в процесі руху за азимутом.
3. Вимірювання відстані на місцевості за кроками.
4. Прилад для орієнтування –навігатор.

Також ми пропонували учням такий вид роботи з підручником, як конспектування. Спочатку давали учням такі завдання на уроці, а тоді, як домашнє завдання.

Перед реалізацією такого виду самостійної роботи, як конспектування, ознайолювали учнів з правилами складання конспекту.

Правила складання конспекту прочитаного:

1. Записати назву тексту.
2. Прочитати пропонований текст повністю.
3. Розділити прочитаний текст на завершені частини та дати назву цим частинам. Тобто, скласти план прочитаного тексту.
4. Скласти таблицю, де в лівій частині записати складений план, а в

правій – записувати конспект прочитаного.

5. Скласти конспект змісту прочитаного тексту відповідно до плану.

6. Перевірити свою роботи та, за необхідності, зробити уточнення.

Завдання 2. Скласти план та конспект з теми «Види географічних карт».

Учні самостійно підготували вдома такий план і конспект.

Таблиця 3.1.

План та конспект прочитаного з теми «Види географічних карт»

<i>№</i>	<i>План</i>	<i>Конспект</i>
1	Види карт за масштабом	<p>Великомасштабні карти (1:10 000-1:200 000), це карти маленьких держав, областей, міст.</p> <p>Середньомасштабні карти (1:200 000 -1:1000 000), це карти країн, великих островів.</p> <p>Дрібномасштабні карти (дрібніше 1:1000 000), це карти світу або материків.</p>
2	Види карт за охопленням території	<p>Кarti світу і півкуль, які є дрібномасштабними.</p> <p>Кarti материків і океанів, які є дрібномасштабними.</p> <p>Кarti держав та їх частин, можуть бути середньомасштабними та великомасштабними.</p>
3	Географічний атлас	Атлас – це сукупність різних карт, зібраних в певному порядку в одну книжку.

Опрацьовуючи підручник учні можуть скласти різноманітні схеми, графіки, таблиці чи діаграми. Наприклад, пропонували учням прочитати параграф §29 [5], замалювати в робочий зошит будову атмосфери. Під час вивчення теми «Добовий хід температури повітря» пропонували учням

побудувати графік добового ходу температури повітря.

Учні в процесі роботи з підручником набувають вмінь самостійно працювати з цим засобом навчання.

Рис. 3.1. Вміння, що формуються в процесі самостійної роботи з підручником

Підручник доречно застосовувати на різних етапах проведення уроку. Пропонуємо приклади видів самостійної роботи учнів на різних етапах проведення уроку географії [21] (таблиця 3.2.).

Таблиця 3.2.

Види самостійної роботи учнів з підручником в процесі проведення уроку географії

<i>Етап уроку</i>	<i>Види самостійної роботи учнів з підручником</i>
Перевірка домашнього завдання	Відповіді на запитання, що представлені в кінці параграфа, презентація виконаних практичних завдань, представлення плану прочитаного чи конспекту тексту параграфа
Актуалізація	Робота з текстовим матеріалом підручника, виконання

опорних знань	учнями завдань із застосування раніше отриманих географічних знань та вмінь за матеріалами підручника
Мотивація навчальної діяльності	Попереднє читання текстового матеріалу, перегляд ілюстративного матеріалу розміщеного в підручнику
Вивчення нового матеріалу	Читання текстового матеріалу розміщеного в підручнику, виділення основної навчальної інформації, пошук в підручнику відповідей на запитання вчителя, робота з позатекстовим матеріалом, вирішення проблемних завдань з використанням навчального матеріалу представленого в підручнику
Закріплення вивченого	Робота із завданнями і запитаннями, що представлені в підручнику, складання плану та конспекту навчального матеріалу, складання таблиць, схем та характеристик географічних об'єктів за матеріалами підручника

В 6 класі ми досить успішно впроваджували такий вид самостійної роботи учнів, як географічні диктанти.

Наведемо приклад географічного диктанту для учнів 6 класу з теми уроку «Будова атмосфера»:

1. Що таке атмосфера?
2. Який склад атмосферного повітря?
3. Яка будова атмосфери?
4. Яка наука вивчає атмосферу Землі?
5. Назвіть три відмінності між тропосферою і стратосферою?
6. Яка значення атмосфери для нашої планети?

Також ми реалізовували використання тестових завдань для перевірки знань учнів.

Наведемо приклад тестових завдань для перевірки знань учнів з теми «Атмосфера».

Таблиця 3.3.

Тестові завдання для перевірки знань учнів з теми «Атмосфера»

<i>Варіант 1</i>	<i>Варіант 2</i>
<p>1. Вкажіть, який газ переважає в атмосферному повітрі Землі:</p> <p>а) азот б) водень в) кисень</p>	<p>1. Вкажіть, як називається найнижчий шар атмосфери:</p> <p>а) тропосфера б) стратосфера в) озоносфера</p>
<p>2. Вкажіть прилад для вимірювання температури повітря:</p> <p>а) барометр б) термометр в) флюгер</p>	<p>2. Вкажіть прилад для вимірювання атмосферного тиску:</p> <p>а) барометр б) термометр в) флюгер</p>
<p>3. Вкажіть, як змінюється температура повітря в тропосфері з висотою:</p> <p>а) понижується б) підвищується в) залишається незмінною</p>	<p>3. Вкажіть, що затримує ультрафіолетове випромінювання Сонця:</p> <p>а) кисневий шар атмосфери; б) неоновий шар атмосфери в) озоновий шар атмосфери</p>
<p>4. Вкажіть одиницю вимірювання абсолютної вологості повітря:</p> <p>а) л/моль б) г/м³ в) м³</p>	<p>4. Вкажіть, який атмосферний тиск вважається нормальним:</p> <p>а) 560 мм.рт.ст. б) 760 мм.рт.ст. в) 660 мм.рт.ст.</p>
<p>5. Вкажіть назву вітру, який утворюється на березі моря і змінює свій напрямок двічі на рік:</p> <p>а) бриз б) мусон в) пасат</p>	<p>5. Вкажіть назву вітру, який постійно дме від тропіків в бік екватора:</p> <p>а) бриз б) мусон в) пасат</p>

<p>6. Вкажіть, за допомогою якого приладу визначають напрям вітру:</p> <p>а) барометр б) флюгер в) гігрометр</p>	<p>6. Вкажіть, за допомогою якого приладу визначають вологість повітря:</p> <p>а) барометр б) флюгер в) гігрометр</p>
<p>7. Дайте визначення поняттям: <i>Атмосферний тиск</i> – це.. <i>Відносна вологість</i> – це ...</p>	<p>7. Дайте визначення поняттям: <i>Клімат</i> – це... <i>Вітер</i> – це...</p>
<p>8. Розмістіть послідовно назви хмар, починаючи з тих, що розташовані найнижче:</p> <p>а) купчасті б) перисті в) шаруваті</p>	<p>8. Розмістіть послідовно теплові пояси Землі починаючи від екватора і до полюсів:</p> <p>а) помірні б) холодні в) вічного холоду г) жаркі</p>
<p>9. Схематично зобразіть утворення мусону.</p>	<p>10. Схематично зобразіть утворення бризу.</p>

Формувати пізнавальні інтереси учнів варто на кожному уроці. В даному контексті важливе значення має залучення учнів до активної самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі роботи з підручником, пошуку відповідей на поставлені запитання, виконанні вправ та тестових завдань тощо.

3.2. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 7 класу

Наведемо приклади завдань для самостійної роботи учнів 7 класу відповідно до змісту підручника авторів: В.М. Бойко та С.В. Міхелі [6] до теми "Африка".

Приклади завдань для формування інтересу учнів з теми «Африка» із врахуванням видів самостійної роботи учнів за джерелами знань:

1. Робота з картами:

Завдання 1. Опрацюйте фізичну карту Африки, що розміщена в підручнику. Поясніть, яку інформацію про природу даного материка вона передає?

Завдання 2. Опрацюйте карту кліматичних поясів Африки, що розміщена в підручнику. Дослідіть, які кліматичні пояси охоплюють на материку найбільші площі.

Завдання 3. Опрацюйте карту «Держави Африки», що розміщена в підручнику на сторінці 86. Назвіть найбільші за площею країни материка.

2. Робота з підручником:

Завдання 1. Прочитайте параграф §11 та виконайте завдання практичної роботи № 2, що представлені в кінці параграфа (ст. 55).

Завдання 2. Прочитайте параграф §14. Знайдіть у параграфі інформацію про річку Замбезі. Який водоспад розташований на Замбезі?

Завдання 3. Прочитайте параграф §19. Складіть план та конспект прочитаного.

Завдання 4. Використовуючи підручник дайте відповіді на такі проблемні питання:

- Чому Африку називають материком найвищих температур?
- Чому офіційною мовою багатьох країн материка є французька чи англійська?
- Чому у саванах не ростуть вічнозелені дерева?

- Чому річка Ніл розливається саме влітку, коли в пустелі найбільш спекотно?

3. Робота з таблицями та схемами:

Завдання 1. Опрацюйте схему “Колоніальні володіння європейських держав у Африці”. Поясніть, чи це вплинуло на формування сучасної політичної карти Африки.

Завдання 2. Визначте типи клімату Африки за кліматичними діаграмами, що представлені в підручнику на сторінках 61-63.

4. Робота з різноманітними джерелами географічної інформації:

Завдання 1. Підготуйте повідомлення на тему: «Шляхи подолання екологічних проблем материка».

Завдання 2. Підготуйте реферат на тему: «Значення туристичної галуззі для економічного розвитку материка».

Приклади *позаурочних завдань* до теми «Африка»:

Завдання 1. Підготуйте есе на тему «Моя віртуальна подорож до Африки».

Завдання 2. Підготуйте повідомлення на тему «Проблеми водопостачання на материка».

Завдання 3. Складіть рекламний буклет одного із географічних об’єктів Африки.

Завдання 4. Створіть колаж-презентацію «Національні парки Африки».

Виконання представлених вище завдань підвищує інтерес учнів до змісту навчального матеріалу, географічних явищ та процесів, розширює їхні пізнавальні потреби, спонукає до спостереження явищ, що відбуваються в природі.

3.3. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 8 класу

Як показує досвід, забезпечити формування інтересу учнів до навчання географії лише шляхом впровадження самостійної фронтальної роботи дуже складно. Тому, доречно, використовувати і інші форми самостійної роботи учнів, зокрема, індивідуальна та групова.

Індивідуальні самостійні завдання передбачають створення умов для розвитку творчих здібностей учнів та їхніх пізнавальних інтересів.

Досить ефективно впроваджувати в освітній процес навчання географії групову форму самостійної роботи. Оскільки сильніші учні розкривають свої комунікативні та організаторські здібності, а також ефективніше проявляють себе в процесі виконання завдань. Слабші учні, включаючись в групову роботу почувають себе впевненіше і вільніше.

Зазвичай, вчителі впроваджують такі схеми роботи учнів в групах [23]:

1. Учні отримують завдання та інструкцію щодо його виконання.
2. Учні виконують запропоноване навчальне завдання до тих пір, поки кожен учасник групи буде готовий відповісти на запропоноване питання.
3. Учні обмінюються інформацією із учасниками іншої групи, таким чином утворюючи нові групи з представниками груп, що мають інші завдання, щоб навчитися самим і навчити інших.
4. Учні об'єднуються в коло однодумці з метою перевірки правильності виконання завдання.
5. Кожна група вибирає учасника який презентує роботу групи.

Технологічний процес впровадження групової роботи учнів на уроках географії містить наступні складові [30]:

1. Підготовка до виконання групового завдання:
  - представлення навчально-пізнавального завдання;
  - інструктаж щодо послідовності його виконання;
  - поділ учнів класу на групи по декілька чоловік (4-6);

- надання дидактичного матеріалу учасникам груп.

2. Робота в групах:

- опрацювання наявного матеріалу та планування роботи в групі;
- розподіл ролі учасників в групі;
- індивідуальне виконання частини завдання;
- обговорення індивідуально виконаної частини завдання;
- обговорення загального завдання групи;
- підведення підсумків виконання групового завдання.

3. Заключна частина:

- повідомлення про результати роботи в групах;
- представлення остаточного результату виконаних завдань групами;
- загальний висновок про групову роботу учнів.

Наведемо приклади завдань для самостійної роботи учнів 8 класу відповідно до змісту підручника авторів: В.М. Бойко, Дітчук Л.І., Заставецька Л.Б. [4] до теми «Клімат і кліматичні ресурси» з врахуванням форм організації самостійні роботи:

Індивідуальна форма:

Завдання 1. Зробіть прогноз погоди на завтра з використанням народних прикмет, порівняйте свої висновки із даними про прогноз з інтернет-джерел. Перевірте свій прогноз наступного дня. Зробіть висновки.

Завдання 2. Охарактеризуйте кліматичні умови Рівненської області. Які небезпечні погодні явища бувають в нашій області?

Завдання 3. Спрогнозуйте клімат нашої країни, якби не було гір Карпат.

Завдання 4. Підготувати есе на тему «Рекреаційні ресурси нашої кліматичної зони».

Завдання 5. Підготувати доповідь на тему «Вплив діяльності людини в Україні на кліматичні зміни».

Завдання 6. Проведіть опитування серед знайомих та родичів «Вплив погодних умов на самопочуття».

Групова форма:

Завдання 1. Проведіть дослідження погоди в різних місцях України за одну добу з використанням різних джерел інформації (кожна група досліджує певну місцевість України, а потім презентує свої висновки).

Завдання 2. Група 1. Проаналізуйте мал. 89 «Середня місячна температура січня в Україні» та дайте відповідь на запитання:

- У яких районах України проходить ізотерма січня з найнижчими температурами?

- У яких районах України зима буде найтеплішою?

- Яка температура січня в Рівненській області?

Група 2. Проаналізуйте мал. 90 «Середня місячна температура липня в Україні» та дайте відповідь на запитання:

- У яких районах України проходить ізотерма липня з найвищими температурами?

- Які райони України охоплює ізотерма липня з найнижчими температурами?

- Яка температура липня в Рівненській області?

Завдання 3. Група 1. Дослідіть, які кліматичні зони України дозволяють використовувати сонячну енергію. Відповідь обґрунтуйте.

Група 2. Дослідіть, які кліматичні зони України дозволяють використовувати вітрову енергію. Відповідь обґрунтуйте.

Фронтальна форма:

Завдання 1. Опрацюйте параграф § (дана тема включає параграфи з 23 по 27) та дайте відповіді на запитання представлені в кінці параграфа.

Завдання 2. Проаналізуйте мал. 86 «Сумарна сонячна енергія на території України» та дайте відповідь на запитання:

- Які райони України отримують найбільшу кількість сумарної сонячної енергії, а які – найменшу?

- Яку кількість сумарної сонячної енергії отримує Рівненська область?

Завдання 3. Виконайте завдання практичної роботи №5.

Завдання 4. Виконайте завдання практичної роботи №6.

Завдання 5. Заповнити таблицю.

Таблиця 3.4.

Несприятливі погодно-кліматичні явища на території України

<i>Назва явища</i>	<i>Характеристика явища</i>	<i>Райони прояви явища</i>

Звичайно, що варто відмітити, значні переваги самостійної роботи в процесі розв'язування географічних задач і вправ на уроках географії. Підбираючи географічні задачі на урок учитель повинен враховувати особливості всіх учнів класу, а також індивідуальні можливості кожного учня. Врахування індивідуальних можливостей учнів ефективно можна реалізувати в процесі контролю знань та умінь учнів.

В закладі загальної середньої освіти не можливо озброїти учня всіма сучасними досягненнями різних наук, проте, слід підготувати особистість до самостійного отримання знань, розширення свого світогляду, формування пізнавального інтересу.

3.4. Приклади завдань для самостійної роботи з географії для учнів 9 класу

В 9 класі можна використовувати різноманітні види самостійної роботи учнів для формування їхнього пізнавального інтересу, наприклад, виконання навчальних проектів, розв'язування різнорівневих диференційованих завдань, опрацювання різноманітної географічної інформації для оволодіння та поглиблення географічних знань, робота з діаграмами та графіками тощо

Розглянемо особливості використання самостійної роботи учнів 9 класів на прикладі реалізації навчальних проектів. Виконання навчальних проектів не лише сприяє отриманню знань, а й залучає учнів до процесу їх отримання, що впливає на підвищення інтересу учнів до творчого оволодіння географічними знаннями та вміннями.

Можна виділити наступні дидактичні цілі впровадження навчальних проектів на уроках географії [1]:

- зацікавити учнів навчальним завданням та викликати в них пізнавальний інтерес до навчальної діяльності;
- навчальне завдання повинне активізувати розумову діяльність;
- спрямувати учнів на визначення основної проблеми проекту та намітити план пошуку шляхів вирішення проблеми;
- актуалізувати засвоєнні географічні знання та скорегувати в напрямку найбільш раціонального шляху вирішення проблеми.

В навчальній програмі «Географія» для 9 класу запропоновані наступні теми проектів [13]:

1. Проблеми й перспективи освоєння родовищ нафти і природного газу на шельфі Чорного та Азовського морів.
2. Малі і середні міста України – центри швейного виробництва.
3. Українські та імпортовані продукти в споживчому кошику вашої родини.
4. Традиційні продукти харчування в Україні та країнах сусідах.

5. Міські види транспорту свого обласного центру.
6. Прояв глобальних проблем у своєму регіоні.

Вчитель географії може доповнити цей перелік або об'єднати кілька проектів в один. Зазвичай, навчальні проекти розробляє група учнів, а вчитель виконує консультативну роль в самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів, спонукає їх до творчого пошуку, допомагає сформулювати завдання навчального проекту. Результатом виконання проекту обов'язково має бути представлення отриманих результатів та захист проекту.

В процесі виконання проекту учні здобувають такі вміння, як планування роботи, самостійний пошук та оброблення наявної географічної інформації, презентація результатів роботи.

Наприклад, розглянемо основні завдання, що виокремили учні в процесі реалізації проекту на тему «Міські види транспорту м. Рівне».

Основні завдання:

1. Дослідіть, які міські види транспорту забезпечують перевезення в місті Рівне. Визначте, яка вартість проїзду в кожному виді транспорту.
2. Виявіть основні напрямку руху міського транспорту та перерахуйте, які маршрути туди ходять.
3. Вкажіть кількість маршрутів по кожному виду транспорту та їх інтервал.
4. Дослідіть чи наявні мобільні додатки схем руху міського транспорту.
5. Зробіть висновок про райони міста, які найкраще охоплені транспортом та, які найгірше.
6. Опишіть чи наявні міські види транспорту відповідають європейському рівні.
7. Запропонуйте власне бачення розвитку міського транспорту.

Захист проекту відбувся у формі презентації, в процесі якої учні ознайомили присутніх з результатами проведеного дослідження. Оскільки проект був груповим, то оцінювання здійснювалося індивідуально для

кожного учня за виконане ним завдання.

Під час вивчення географії в 9 класі учням потрібно опрацьовувати графіки, діаграми, таблиці, що представлені в підручнику. Самостійна робота з такими наочними засобами сприяє зацікавленості учнів, розвитку їхнього логічного мислення та вміння аналізувати інформацію.

Наведемо приклади завдань для самостійної роботи учнів, що передбачають аналіз наочного матеріалу представленого в підручнику В.М. Бойко [3].

Завдання 1. Проаналізуйте діаграму на стор. 21 (мал.13) та встановіть до якого типу за стадією суспільного розвитку належать представлені на ній країни.

Завдання 2. Проаналізуйте мал.27 (ст. 51) та охарактеризуйте етапи розвитку міжнародної економічної інтеграції.

Завдання 3. Проаналізуйте діаграму на стор. 62 (мал.31) та поясність причини розподілу орних земель.

Завдання 4. Проаналізуйте діаграму на стор. 88 (мал.64) та встановіть в якому регіоні світу найбільша частка земель зайнята лісами і чому так.

В 9 класі з метою формування інтересу учнів до вивчення географії доцільно впроваджувати проблемні завдання.

Наприклад, в процесі вивчення Розділу III. Вторинний сектор виробництва, нами пропонувалося виконання такого завдання:

Завдання 1. Складіть схему галузевої структури певної галузі (галузь відповідно до змісту розділу). Охарактеризуйте роль підгалузей в структурі галузі. Дослідіть чинники розвитку галузі в областях нашої країни.

Завдання для самостійної роботи учнів в 9 класі можуть бути різного формату, але наш досвід вказує на ефективність впровадження навчальних проектів та виконання проблемних завдань для формування інтересу учнів до вивчення географії.

3.5. Організація та етапи проведення дослідження

Дослідження щодо формування інтересу учнів до вивчення географії в процесі самостійної роботи проведено нами в декілька етапів.

Підготовчий етап дослідження передбачав формулювання теми, визначення мети та завдань дослідження, вибір закладу загальної середньої освіти для проведення дослідження. Нами було вибрано об'єкт дослідження, а саме, процес навчання географії учнів 6-9 класів в закладах загальної середньої освіти. Проведено аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури щодо вивчення географії в закладах загальної середньої освіти, досліджено проблеми формування інтересу учнів до навчання, виявлено способи підвищення інтересу учнів до вивчення географії в процесі організації самостійної роботи, досліджено комплекс видів самостійної роботи, які забезпечують підвищення інтересу учнів до вивчення географії, розроблено приклади завдань для самостійної роботи учнів 6-9 класів.

Другий етап дослідження передбачав впровадження розроблених прикладів завдань для самостійної роботи в освітній процес закладу освіти. Нами проведено анкетування учнів щодо їхнього ставлення до самостійної роботи на уроках географії як складової формування їхнього інтересу до навчання.

Таблиця 3.5.

Аналіз анкетування учнів основної школи

Формулювання питань	Кількість відповідей за класами, %			
	6	7	8	9
Яке Ваше ставлення до самостійної роботи, що впроваджується на уроках географії?				
<i>Позитивне</i>	50	62	56	67
<i>Негативне</i>	22	13	25	11

<i>Складно відповісти</i>	28	25	19	22
Що Вам подобається в процесі організації самостійної роботи з географії?				
<i>Можливість перевірити свої знання</i>	35	22	24	39
<i>Можливість бути самостійним</i>	11	7	8	8
<i>Можливість отримати позитивну оцінку</i>	24	33	38	35
<i>Можливість поглибити свої знання</i>	25	35	25	15
<i>Складно відповісти</i>	5	3	5	3
Які види самостійної роботи, що використовувалися на уроках географії, Вам найбільше сподобалися?				
<i>Робота з картами</i>	30	37	27	26
<i>Робота з підручником</i>	17	13	21	19
<i>Робота з таблицями і схемами</i>	18	17	22	19
<i>Робота з різноманітними джерелами географічної інформації</i>	26	28	25	29
<i>Складно відповісти</i>	9	5	5	7
Які форми організації самостійної роботи Вам найбільше подобаються?				
<i>Індивідуальна</i>	24	24	32	38
<i>Групова</i>	37	36	28	24
<i>Фронтальна</i>	43	34	32	30
<i>Складно відповісти</i>	6	6	8	8
Що, на Вашу думку, потрібно змінити в організації самостійної роботи?				
<i>Скоротити час на виконання завдань</i>	4	6	3	4
<i>Збільшити час на виконання завдань</i>	24	26	30	28

<i>Зменшити кількість самостійної роботи на уроці, а збільшити в позаурочний час</i>	22	18	17	21
<i>Урізноманітнювати види самостійної роботи</i>	24	20	18	16
<i>Оцінювати самостійну роботу</i>	26	30	32	31
Чи підвищився Ваш інтерес до навчання географії в процесі виконання завдань для самостійної роботи?				
<i>Підвищився</i>	63	66	65	72
<i>Не підвищився</i>	17	14	17	8
<i>Знизився</i>	4	3	3	2
<i>Складно відповісти</i>	16	17	15	18

Проведене опитування засвідчує, що більшість учнів позитивно відноситься до впровадження самостійної роботи на уроках географії, крім того учнів відмічають, що в процесі організації самостійної роботи вони мають можливість отримати позитивну оцінку.

Аналізуючи відповіді на питання учнів щодо видів самостійної роботи, які застосовуються на уроках географії, то учні відмічають роботу з картами (30% опитаних учнів 6 класу, 37% опитаних учнів 7 класу, 27% опитаних учнів 8 класу і 36% - 9 класу).

Що цікаво, що на початковому вивченні географії, учні вказують, на інтерес до фронтальної самостійної роботи (43% опитаних учнів 6 класу), тоді як поступово підвищується інтерес учнів до індивідуальної самостійної роботи (24% опитаних учнів 6 класу, 24% опитаних учнів 7 класу, 32% опитаних учнів 8 класу, 38% опитаних учнів 9 класу).

Вивчаючи думку учнів щодо змін в організації самостійної роботи, то хочемо відмітити, що більшість учнів вказує на те, що доречно збільшити час

на виконання завдань самостійної роботи.

Також учні вказують, що впровадження завдань самостійної роботи підвищило їх інтерес до вивчення географії (63% опитаних учнів 6 класу, 66% опитаних учнів 7 класу, 65% опитаних учнів 8 класу, 72% опитаних учнів 9 класу).

Третій етап дослідження полягав у опрацюванні отриманих результатів, оформленні тексту роботи, проходження попереднього захисту, перевірці тексту роботи на анти плагіат, підготовці презентації до захисту.

Висновки до третього розділу

В процесі проведення дослідження нами розроблено приклади завдань для самостійної роботи учнів 6-9 класів, які сприяють формуванню їхнього інтересу до вивчення географії.

Впровадження завдань для самостійної роботи учнів в освітній процес навчання географії дозволило зробити висновки про те, що самостійна робота, яка враховує вікові особливості учнів, реалізовується на різних етапах уроку з поступовим ускладненням завдань та є систематичною відіграє важливу роль у формуванні інтересу учнів до навчання. Крім того, в процесі навчання географії варто застосовувати різні види самостійної роботи учнів, як на уроці, так і в позаурочний час.

Застосування завдань для самостійної роботи учнів сприяє розвитку вміння самостійно здобувати географічні знання, розширювати їх та узагальнювати в процесі опрацювання різноманітної географічної інформації; формувати вміння самостійно застосовувати отримані знання в процесі вирішення практичних завдань; самостійно працювати над пошуком необхідних шляхів вирішення проблеми; аргументувати свої висновки та аналізувати думку інших учасників освітнього процесу.

Нами розроблені завдання, як для індивідуальної роботи, так і групової та фронтальної.

Проведене дослідження тривало в декілька етапів, що дозволило повністю розкрити завдання дослідження та отримати позитивні результати.

ВИСНОВКИ

Нами проаналізовано сучасну психолого-педагогічну літератури щодо формування інтересу учнів до навчання в закладах загальної середньої освіти та встановлено, що інтерес учнів до навчального матеріалу значно підвищується в процесі самостійного отримання знань шляхом активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Розглянуто сутнісний аспект поняття «самостійна робота» та з'ясовано, що самостійна робота учнів є цілеспрямованою самостійною навчально-пізнавальною діяльністю щодо отримання комплексу предметних знань, вмінь та навиків.

Досліджено роль та місце самостійної роботи у формуванні інтересу учнів до навчання, що дозволило констатувати важливість систематичного застосування самостійної роботи для формування інтересу учнів до шкільного предмету.

Структуровано види самостійної роботи учнів за дидактичною метою уроку; за формами організації самостійної роботи; за рівнем самостійної діяльності учнів; за джерелами знань; за місцем виконання; за навчальною метою уроку.

Виокремлено вимоги для ефективної організації самостійної роботи на уроках географії в 6-9 класі, а саме: визначення навчальної мети, врахування дидактичних принципів навчання, розуміння учнями завдань для самостійного виконання, поступове ускладнення завдань, застосування різних видів самостійної роботи, поєднання урочної і позаурочної самостійної роботи.

З'ясовано основні чинники вибору методів реалізації самостійної роботи, що враховують мету конкретного уроку, зміст навчального матеріалу, вікові особливості учнів та професійну майстерність вчителя.

Розроблено приклади завдань для самостійної роботи учнів 6-9 класів, які сприяють формуванню їхнього інтересу до вивчення географії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова Л.В. Проблемно-пошуковий метод навчання в організації дослідницької діяльності учнів на уроці. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp8/Baranova.pdf (дата звернення 26.04. 2023).
2. Биць М. М. Активізація самостійної пізнавальної діяльності учнів на уроках історії. URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/654> (дата звернення 18.04. 2023).
3. Бойко В.М. та ін. Географія: підручник для 9 класу. Тернопіль: підручники і посібники, 2017. 272 с.
4. Бойко В.М., Дітчук Л.І., Заставецька Л.Б. Географія: підручник для 8 класу. 2-ге вид. перероб. Ірпінь: Перун, 2021. 288 с.
5. Бойко В.М., Міхелі С.В. Географія: підручник для 6 класу. Харків: СИЦІЯ, 2014. 256 с.
6. Бойко В.М., Міхелі С.В. Географія: підручник для 7 класу. Харків: СИЦІЯ, 2016. 288 с.
7. Буринська Н. Про організацію роботи учнів з підручником. URL: ib.iitta.gov.ua/3792/1/Burynska_Bio_him_1_2014.pdf pdf (дата звернення 18.04. 2023).
8. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49 – 52.
9. Буряк В.К. Самостійна робота з книгою. К.: 1990. 47 с.
10. Валько О., Бутова М. Технологія організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2018, № 2 (76). С.107-118.
11. Види самостійної роботи учнів. URL: http://ni.biz.ua/3/3_17/3_171470_vidi-samostoyatelnoy-raboti-uchashchihsya.html (дата звернення 10.04. 2023).
12. Вишневська Л. В. Пізнавальний інтерес – основна рушійна сила

якісного навчання, дослідження ефективності його формування. Природничий альманах. Серія: Біологічні науки. 2017. № 24. С. 7–17.

13. Географія. 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf> (дата звернення: 08.02.2023).

14. Горчинський С.В. Інтерес до навчального предмету як особливий вид пізнавального інтересу. URL: <https://cutt.us/esxAc> (дата звернення 26.04.2023).

15. Данченко А. Розвиток пізнавального інтересу учнів старшої школи на уроках математики (рівень стандарту). URL: <https://cutt.us/x4zLi> (дата звернення 26.04.2023).

16. Домашнє завдання як форма самостійної роботи учнів. URL: <https://nuschool.com.ua/lessons/world/3-4klas/22.html> (дата звернення 18.04.2023).

17. Зимогляд О. Мотивація навчальної діяльності учнів на уроках української мови та літератури. URL: <https://cutt.us/ohIug> (дата звернення 26.04.2023).

18. Зміст, форми і методи самостійної роботи учнів старших класів на уроках англійської мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/00069c-3ff9.docx.html> (дата звернення 10.04.2023).

19. Каленик М.В. Методика організації самостійної роботи учнів з навчальною літературою. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1706/1/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f_%d0%9a%d0%b0%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf (дата звернення 21.04.2023).

20. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: Навчально-методичний посібник. К.: Навчальна книга, 2005. 319 с.

21. Кріт Н.В. Формування вмій самостійної роботи з підручником у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів. Дис.. на здобуття ст. канд. пед. наук. Київ.2017. 240 с.
22. Овчарук, О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. 2003. С. 13–41.
23. Організація самостійної роботи учнів на уроках математики. <https://cutt.ly/t7QyTCV> (дата звернення 10.04. 2023).
24. Організація самостійної роботи учнів на уроці. URL: https://pidru4niki.com/17211017/pedagogika/organizatsiya_samostiynoyi_roboti_u_chniv_urotsi (дата звернення 09.03. 2023).
25. Плани-схеми для організації самостійної роботи учнів. URL: <https://uahistory.co/lesson/history-of-ukraine-developing-lessons-11-class-gisem-standard-academic-level/49.php> (дата звернення 21.04. 2023).
26. Поради з написання есе. URL: http://csbc.edu.ua/documents/news/691_3.pdf (дата звернення 24.04. 2023).
27. Постернак Н. О. Стимулювання пізнавального інтересу учнів 6–8 класів до біології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2003. 20 с.
28. Самостійна робота учнів на уроках математики. URL: http://allarjabovoluk.blogspot.com/2015/12/blog-post_87.html (дата звернення 20.04. 2023).
29. Самостійна робота учнів на уроках трудового навчання. URL: <https://is.gd/pi7Gn8> (дата звернення 10.04. 2023)
30. Самостійна робота учнів як метод навчання. URL: <https://studfile.net/preview/7433496/page:32/> (дата звернення 09.03. 2023).
31. Самостійна робота учнів як спосіб адаптації до професійної діяльності в сучасному світі. URL: http://www.tpal.com.ua/spase/img/news/2013_2/22jan/1.pdf (дата звернення 15.03. 2023).

32. Самостійна робота. URL: <http://kyrskorped.bpc.ks.ua/mod/book/view.php?id=343> (дата звернення 20.04. 2023).
33. Сичук М., Астахова Л. Формування мотивації до вивчення біології у здобувачів освіти. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/35709/1/Theoretical-methods-and-improvement-of-science-223-226.pdf> (дата звернення 26.04. 2023).
34. Український педагогічний словник. Авт.-уклад. С. У. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. С. 297.
35. Федчишин О. М. Організація самостійної діяльності учнів у класах гуманітарного напрямку навчання шляхом використання домашнього експерименту Науковий часопис М. П. Драгоманова, Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи Випуск 42, 2013 р. С. 291–298.
36. Шаров С.В. Поняття самостійної роботи та її ознаки. URL: <file:///C:/Users/Win10/Downloads/ponyatie-samostoyatelnoy-raboty-i-ee-priznaka.pdf> (дата звернення 18.04. 2023).
37. Швед М. Самостійна робота студентів: навч.-метод. Посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 205 с.